

BABITS MIHÁLY: A GÓLYAKALIFA

BABITS MIHÁLY

(1883-1941)

- ◉ Költő, író, műfordító, irodalomtörténész
- ◉ A 20. század eleji magyar irodalom jelentős alakja.
- ◉ Gondoltad volna, hogy a két világháború között is voltak értékes falfirkák?
- ◉ Az esztergomi Előhegyen álló Babits- emlékház egyik fala tele van a XX. század legkiemelkedőbb alkotóinak autogramjaival.
- ◉ A költő rendszeresen szervezett alkotói esteket, felolvasásokat otthonában. Ilyenkor a vendégek felírhatták a nevüket a falra. Így ma is láthatjuk, hogy kik jártak az akkori poeta doctus házában.

- ◉ Poeta doctus? A latin kifejezés tudós költőt jelent. Babits Mihály ugyanis köztudottan kora legműveltebb alkotói közé számított.
- ◉ Beszélt, írt és fordított latinul, görögül, franciául, olaszul, angolul és németül.
- ◉ Életpályájának legkiemelkedőbb munkája Dante teljes Isteni színjátékának lefordítása

„AZ ÉLETEM OLYAN VOLT, MINT
EGY ÁLOM, ÉS AZ ÁLMAIM
OLYANOK, MINT AZ ÉLET.”

- ◉ Babits regényíróként is elismert volt, nem csak a lírai pályán.
- ◉ A gólyakalifa című regénye 1913-ban jelent meg a Nyugatban, majd 1916-ban könyv formájában is.

HOGYAN KELETKEZETT A REGÉNY?

- ◉ Kétségtől ismerte Sigmund Freud tanításait.
- ◉ Az élet valóságos és az álombeli relációit.
- ◉ Az ösztönök által vezérelt embert.
- ◉ Az álombeli én a felszabadultság modellje.

- ◉ FREUD szerint álmainkban a tudat alatti, elfojtott vágyaink, ösztöneink törnek a felszínre.

- ◉ Vajon a mű főszereplőjével is ez történik?

SIGMUND FREUD: ÁLOMFEJTÉS

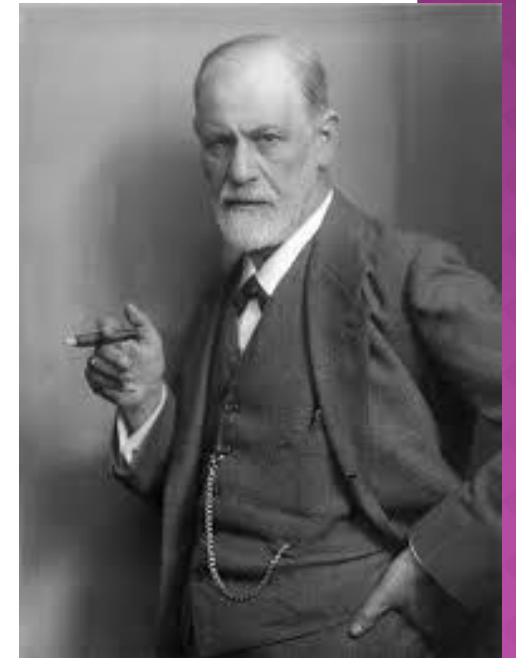
Osztrák pszichiáter, a pszichoanalízis megteremtője.

1900: Álomfejtés

Tudatos én: megjeleníti számunkra az érzékeket, képzeteket, érzelmeket

Tudattalan: az elfojtott vágyak összessége

Tudatelőttés: emlékek összessége, tudatossá tehető

GÓLYAKALIFA

- ◉ Lélektani regény
- ◉ Detektívregényként is felfogható, de Babits a nyomozást a lélektannak rendeli alá

A MŰ ELEMZÉSE

- ◉ 1. GYERMEKKOR
- ◉ Táborny Elemér
- ◉ -a város legtehetősebb családjának egyetlen gyermeke
- ◉ Mindenki szereti
- ◉ Okos
- ◉ Nagy jövő áll előtte

-Elemér először 16 éves korában emlékszik vissza az álmára
-Kutatni kezd
-Darvas tanár úr könyvtára

Asztalos inas

Tisztázatan a származása

Nem kedvelik annyira

Ösztönlény

FIATALKOR

- ◉ Elemér
- ◉ egyetemista
- ◉ Velencébe utazik
- ◉ Megismerkedik Etelkával

Díjnok

-a külvárosba szökött

-tudja, hogy Eleméreként is létezik

-csalásra kényszerítik

VÉGJÁTÉK

◉ Táborny Elemér

-menkül Velencéből
(önmaga előtt)

-a két világ összeecsúszik

-A díjnok érzi a
vesztét.

-Etelka azt
tanácsolja

Elemérnek, hogy
szabaduljon meg az
ákombeli énjétől.
Másnap Elemért
holtan találják.

DÍJNOK

- Dühösebb és indulatosabb
- csak felsőbbrendűség-tudatát fogja fel álmaiból
- leleplezi magát

TÉR-IDŐ RELÁCIÓ

- ◉ Századfordulón játszódik.
- ◉ Éveket ölel fel.
- ◉ Álom-ébrenlét folyamatosan váltakozik.

Vidéki kisváros - Elmaradott, piszkos külváros
Harmonikus, idillikus világ - Romlott, zavaros
Impresszionista stílusú bemutatás - Naturalista jellegű

A két világ kiegészíti egymást

SZERKEZET

- ⊙ 1. Expozíció: „össze akarom állítani életem aktáit, mielőtt még elaludnék.”
- ⊙ 2. Bonyodalom: Boldog nap volt. És ezen a napon kellett megtudnom mindent.”
- ⊙ 3. Kibontakozás: Elintdul az álom-ébredlét váltakozása. Könyvek az álomról, személyiségmegoszlásról.
- ⊙ 4. Tetőpont: Prostituált meggyilkolása.
- ⊙ 5. Megoldás: Az álombéli én eltávolítása.

„KETTŐSSÉG!”

- ◉ 1924. Karinty.
- ◉ véges és végtelen
- ◉ Cél és céltalanság
- ◉ Bűn és bűnhődés
- ◉ Ösztön és tudat
- ◉ Fájdalom és gyönyör
- ◉ Bűn és büntetlenség
- ◉ Rend és rendetlenség
- ◉ Fantasztikum és valóság
- ◉ Tér és idő
- ◉ Élet és halál

MEGKETTŐZÖTTSÉG

- ◉ Nem csak Elemér alakja, hanem a regény minden szereplője rendelkezik analóg párral.
- ◉ Elemér fokozatosan ébred rá.
- ◉ Először a diákélet szereplőit (Fazekast, Hódi Karcsit) ismeri fel az álombeli segítőkben.
- ◉ Ezután a rokonokat.
- ◉ Az álomvilág minősíti az eredetit

- Kiemelt szerepet kapnak a nők
- A nők a három legalapvetőbb női szerepben jelennek meg: az öregasszonyéban, az anyáéban és a kedvesében.
- Az öregasszony alakjához a megnyugvás, a béke, az anyáéhoz a gyermekkor védelme, a kedveséhez pedig az utolsó menekülés esélye kapcsolódik.

A REGÉNY NŐI SZEREPLŐI KÖZÜL AZONBAN EGY SEM KÉPES MEGFELELNI A HOZZÁ FÜZŐDŐ ELVÁRÁSOKNAK.

- Nennéről tudjuk, hogy Elemérhez ő áll a legközelebb. Ő okozza a legnagyobb csalódást Elemérnek, amikor egy garni szálló alkalmazottjaként jelenik meg az álomban.
- Elemér úri édesanyja is lelepleződik, amikor alakjában a mester feleségére ismerünk.
- „Amint hirtelen a főhadnagy felé fordítottad fejedet, ezzel a mosollyal egy pillanatra jól éreztem az örömet is, a természetes örömet, a szép asszony örömét, aki tetszik. Ráismertem arra a mozdulatra, amit reggel is láttam, mikor az orvos nálunk volt és ami akkor nekem olyan rosszul esett . . . Ebben a mozdulatban egyszerre ráismertem arra, . . . arra a másikra, arra, akit anyámnak kellett neveznem álmaim életében.”

- ◉ A „szerető” fontossága túlnő mind az öregasszony, mind az anya szerepén.
- ◉ Ennek a figurának a fontosságát az a szerkesztésbeli momentum is hangsúlyozza, amely összekapcsolja az álmvilág másodszeri (felnőttként való) felfedezését és a szerelem megjelenését
- ◉ Elemér életébe akkor lép be az álom újra, amikor megismeri a testi (lásd bordélyházban történetek), illetve a lelki szerelmet (megismerkedik Etelkával).

- ◉ Bár Elemér a hagyományos polgári erkölcs értékkategóriái felől közelítve szentségtörésnek tartja az analógiát és igyekszik Etelkát egyre kevésbé felismerni a szállóbeli lányban, a meggyilkolt prostituált nem egyértelműen romlott.
- ◉ A műben a szerelem mégis összefonódik a halál motívumával, hiszen ezek a nőalakok válnak a tragédia közvetlen okozóivá. (A másik én elpusztítását Etelka tanácsolja Elemérnek, a névtelen díjnok pedig a lány megölése miatt lesz öngyilkos.)

- ◉ Nemcsak a szereplők kettőződnek meg, de Elemér két életét is párhuzamos szituációk építik fel. A díjnok ugyanazokat az élethelyzeteket éli meg, mint Elemér, csak a lehetőségeknek egy sokkal alacsonyabb szintjén.
- ◉ Mivel mindketten tapasztalták, hogy mit jelent egy, a sajátjukéval ellentétes életformát élni, sem Elemér, sem a díjnok nem tudja már elfogadni saját világának értékrendjét.

- ◉ Ők képessé váltak önmagukat külső nézőpontból szemlélni. Ez alakít ki a díjnokban valamiféle átlagfelettség tudatot és ugyanakkor ez serkenti a gyakran éhezéssel járó könyvvásárlásokat.
- ◉ Elemér kezdettől fogva sajátjának érzi a díjnok tetteit. Szégyenkezik miattuk és szenved tőlük. Annak ellenére, hogy mindvégig küzd hasonmása ellen, egy pillanatig sem kételkedik a díjnok és saját tettei azonosságában.

BŰN ÉS BŰNHŰDÉS

- ◉ Bár Elemér két élete párhuzamosan zajlik, időben és térben mégis szigorúan elkülönül egymástól.
- ◉ Azonban van a műben három kiemelt pont, ahol ez a különállás megszűnik és a két világ érintkezik egymással.
- ◉ **Az első ilyen pontot** rögtön a regény elején találjuk, amikor a mester megjelenik Elemér világában, ő az egyetlen az analóg a szereplők között, aki nem a valóság szférájából került az álomba, hanem fordítva

- ◎ **Másodszor**, amikor Elemér iskolájában felolvassák az álombeli díjnok tettét, a bizonyítványlopást. ----Elemér életének felívelő szakaszán, fényes karrier várományosaként sejti meg, hogy mégsem szűnt meg az a másik élet; a díjnok pedig ekkor követ el először társadalmi értelemben vett bűnt.
- ◎ Ettől kezdve mindkét hős élete csak hanyatlak.

- ◉ A két életdimenzió akkor érintkezik harmadszor, amikor Elemér-díjnok megöli magát.
- ◉ A díjnok álombeli golyója Elemért sebzi halálra.
- ◉ A díjnok tetteiért Elemérnek is bűnhődnie kell.
- ◉ A díjnok bűneit a kaszinóban dorbézoló Elemér is elkövethette volna, ha nincs az apai segély, Nenne hívó szava, a biztos családi háttér.

- ◉ Elemérrel ellentétben – körülményei nem segítik, hanem akadályozzák, ő ezt így fogalmazza meg: „Nem én vagyok a bűnös, hanem a társadalom.”
- ◉ Babits számára az a fontos, hogy potenciálisan mivé válhat ugyanaz a személyiség különböző társadalmi környezetben, hiszen az úri fiú sikerei és a díjnok kudarcai ugyanabból a biológiai meghatározottságból fakadnak

- ◉ Úgy is értelmezhetjük, hogy Elemér egy kollektív büntett képviselőjeként szenved el a díjnok önmagára is kimért ítéletét. Elemért az tette méltóvá erre a szerepre, hogy magasabb morális tudattal rendelkezik, mint környezete.
- ◉ Közös haláluk egyben feloldozás is, hiszen az megszabadítja Elemért a szenvedéstől, s ezáltal a büntől is.

TÁRSADALOMRAJZ

- ◉ A gyermekkort egyértelműen a múlthoz kapcsolhatjuk, hiszen a gyermekkorhoz kapcsolódó értéképzeteket valamiféle túlhaladottság, anakronisztikusság jellemzi.
- ◉ A névtelen hasonmás gyermekkoráról annyit tudunk, hogy anyja asztalosinasnak adta.
- ◉ A névtelen hasonmás gyermekkoráról annyit tudunk, hogy anyja asztalosinasnak adta. Mi a szakmai hierarchia legalsó fokán, maximális függőségben és kiszolgáltatottságban ismerjük meg a fiút. Ezt a világot a teljes szakmai és erkölcsi lezüllés jellemzi.

- A sötét, koszos műhely, a részeges mester, a kokettáló családanya, szadista, lusta segédek mind árulkodó jegyei annak az elfogadhatatlan szituációnak, amibe a fiú került.
- . Ez az önmagát felemésztő életforma már nem tartogat az inas számára semmiféle lehetőséget.

- ◉ Elemér gyermekkorra sokkal kellemesebb emlékeket idéz.
- ◉ A jelentős esemény alkalmat ad a kisvárosi elit bemutatására.
- ◉ Elemér átlagfeletti képességei még a legoptimálisabb lehetőségek (gazdagság, társadalmi státus stb.) közt sem érvényesülnek. Ez már nemcsak Elemér kudarca, hanem az egész életformáé.

- ◉ A gólyakalifa tehát felkínálja a társadalmi realista-naturalista olvasat lehetőségét, s a mű konkrét valóságvonatkozásait erősíti az Író levele című zárórész, melynek címzettje a regény első megjelenésekor, 1913-ban Móricz Zsigmond volt, s a Tábornok Elemér „önéletrajzát” keretező „talált szöveg” toposza
- ◉ a két tudat egymásra hatása s ennek révén a közös (ön)gyilkosság.

EGYÉB ÉRDEKESSÉGEK

- ◉ 2005. Magyar Állami Operaház, Gyöngyösi Levente rendezésében
- ◉ 1917. film

- ◉ Egyéb hozzákapcsolható filmek:
 - ◉ Eredet
 - ◉ Mátrix

